

VERHALEN OVER BONTE KRAAIEN

Willem K. Kraak

Inleiding.

Het overkomt mij vaak dat allerlei mensen onwennig reageren op het begrip Bonte Kraai. Tot mijn verbazing weet men niet wat dat voor een vogel is. En als ik dan voor de duidelijkheid zeg "Grijze Kraai" dan is men nog niets wijzer geworden. Er bestaat dus een probleem. Niet onder vogelaars, maar onder mijn vakgenoten, de classici. Of bij oud-gymnasiasten wanneer ik een lezing houd over vogels in de oudheid of iets dergelijks.

De Kraai in de klassieke oudheid.

De Raaf heet bij de Grieken 'korax', bij de Romeinen 'corvus'. De naam voor de Kraai is in het Grieks 'koronè' (de o van de tweede lettergreep is lang) en in het Latijn 'cornix'. Zagen Grieken en Romeinen verschil tussen Raaf en Kraai? Mijn vakgenoten weten geen Raaf van een Kraai te onderscheiden..... (om het nu even wat simpel en grof te formuleren) en zij denken dus dat de oude Grieken en Romeinen dat ook niet konden. Die gedachte is fout! Dat blijkt uit een terloopse opmerking bij Plinius. Deze geleerde verzamelaar van feiten en wetenswaardigheden schrijft over een Kraai die door een Romein uit Zuid-Spanje meegenomen was naar Rome. Deze vogel baarde daar groot opzien, en wel om twee redenen: de vogel kon een paar woorden latijn spreken en... hij was helemaal zwart! Een beetje latijn lijkt mij voor een Kraai niet moeilijk. De gewone roep "kraah" komt al dicht bij het latijnse woord cras (met lange aa uitgesproken) dat 'morgen' betekent, de dag na vandaag.

Verbazingwekkend was ook het feit dat de vogel uit Spanje helemaal zwart was, en toch geen Raaf maar een Kraai. Dat klopt. Spanje heeft geen Bonte Kraaien in huis, niet als broedvogel en ook niet als wintergast. Uit Plinius' woorden blijkt duidelijk dat Italië - toen, net als nu - domein was van de Bonte Kraai. De Zwarte Kraai heeft in Europa een zeer beperkt gebied: Spanje, Portugal, Frankrijk, Zwitserland, Engeland, België en Nederland, West Duitsland tot de Elbe.

Bij de schrijvers uit de klassieke oudheid staat het woord 'kraai' dus voor de Bonte Kraai. Het broedgebied strekt zich uit over Noord-, Midden- en Zuid-Europa. Het omvat Ierland, Schotland, Scandinavië, Finland, geheel Oost-Europa, in Midden-Europa westwaarts tot aan de Elbe met Denemarken. In het Zuiden de eilanden Corsica, Sardinië, Sicilië; voorts de Povlakte en de gehele laars van Italië, de Balkan, Turkije en zuidwaarts langs de Middellandse Zee tot in Egypte. De farao's hebben alleen maar Bonte Kraaien gekend.

In de oudheid kwamen de Grieken al langs de kusten van Zuid-Frankrijk en Spanje voor handelsbetrekkingen en om hier en daar een havenstad te stichten. Zo werd door hen Massalia (Massalia = het latere Marseille) gesticht.

In Spanje en in Frankrijk hebben zij eventueel de Zwarte Kraai ontmoet.

De toevoeging 'zwart' komt in het ons overgeleverde oudgrieks nooit voor bij de vogelnaam 'koronè'. Geen wonder. Ik neem aan dat zij bij vluchtige kennis-making deze Kraaien voor Raven hebben aangezien.

Grieks 'koronè' mag men dus altijd voor de duidelijkheid vertalen met 'Bonte Kraai'. Het is toeval dat in het oudgrieks maar één keer een kleuraanduiding staat en dat is, zoals te verwachten, het woord grijs. Die toevoeging was eigenlijk overbodig maar de komediedichter Aristophanes had volle vrijheid om de kleur te vermelden.

Woordenboeken.

Het grote Engelse lexicon voor het Oudgrieks (Liddell & Scott) geeft - alsof Hellas in Engeland lag - quasi zorgvuldig, uitgaande van de opvatting dat het om een volledig zwarte kraai-achtige gaat: 'kraai, met inbegrip van bonte kraai, tevens waarschijnlijk ook roek'. Daarbij komt nog een extra slordigheid: de vermelde wetenschappelijke naam bij de laatst genoemde vogel is die van de Zwarte Kraai! 'Crow (including the hooded crow, Corvus cornix, and probably also the rook, C. corone)'.

Gymnasiasten worden door hun schoolwoordenboeken voor Grieks en Latijn ook niet wakker geschud. Er staat steeds alleen maar 'kraai' en nooit 'nonte kraai'.

De verdwaling in de kraaien is in Engeland al begonnen in de zestiende eeuw toen men het oud-Grieks kon gaan studeren. Men ging de originele teksten lezen en behoefde zich niet meer te beperken tot latijnse vertalingen daarvan. Zo verving ook de griekse tekst van het Nieuwe Testament de gebruikelijke Vulgaat.

In het jaar 1544 verscheen een boek van William Turner. Het ging over de vogelnamen in het Latijn bij Plinius en de overeenkomstige oudgriekse bij Aristoteles. De auteur was geen kamergeleerde, hij ging op reis naar Nederland, Duitsland, Zwitserland en Italië om bij beroemde geleerden en bij gewone vogelaars informatie in te winnen over de oude vogelnamen, die hij tegenkwam bij Aristoteles en bij Plinius.

Een wetenschappelijke studie, zoals deze, werd natuurlijk in de toen gebruikelijke wetenschappelijke taal, het Latijn, geschreven. Ik bezit een uitgave uit 1903, door A.H. Evans, die naast de oorspronkelijke tekst een vertaling in het Engels heeft geplaatst.

Het lijkt mij aardig uit die vertaling hier iets te citeren.

'Koronè, cornix, in English a crow, in German eyn krae and eyn kraeg.'

'The Crow is wholly black and is midway in size between a Daw and a Raven.'

De kraai is geheel zwart en in grootte tussen een kauw en een raaf.

'Korax, corvus, in English a raven, in German eyn rabe.'

Eigen ervaringen.

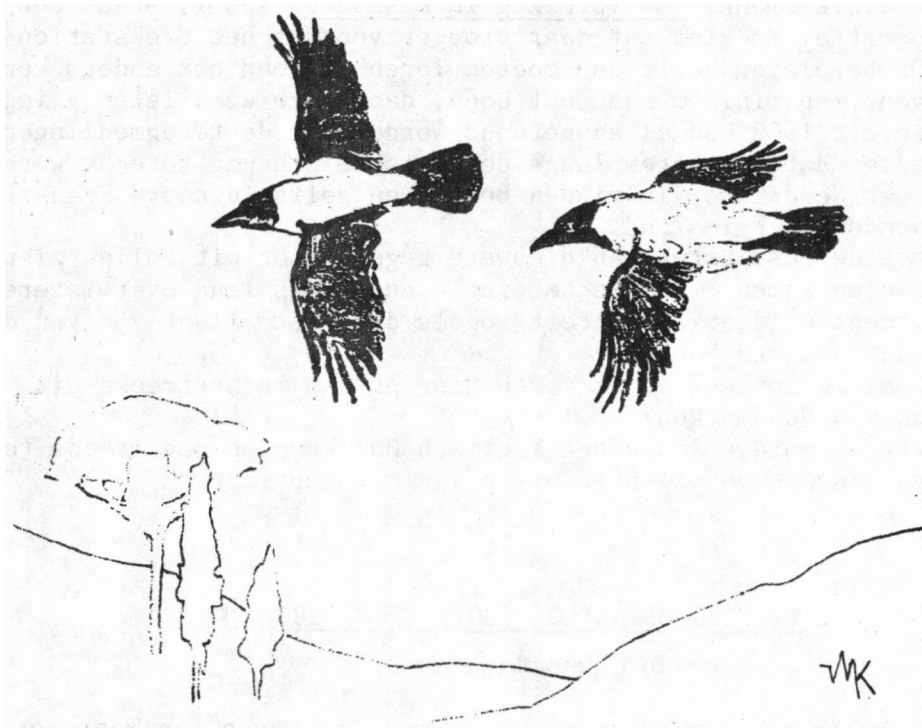
In de maand mei van het jaar 1949 maakte ik een rondreis over Sicilië. Het was opwindend om daar op allerlei plaatsen bonte kraaien te ontmoeten. Maar ik zag nooit meer dan twee exemplaren bijeen. Jonge vogels waren niet meer bij de ouders. Wat ik zag vergeleek ik graag met de biologische aantekeningen van Aristoteles en diens school. 'Raven jagen hun jongen zodra ze vlug zijn weg uit het broedterritorium' zo schrijft Aristoteles 'maar de bonte kraaien voederen hun uitgevlogen jongen nog enige tijd lang, naast hen vliegend.' Dat laatste klinkt wel grappig, maar het lijkt een misverstand. Zo kan een beter geformuleerd mondeling bericht van een echte vogelaar uit de oudheid bij het opschrijven misvormd zijn. Verder meldt Aristoteles dat kraaien als aaseters ook graag de stranden opzoeken. Ze verblijven, zo schrijft hij, graag in steden, het zijn geen trekvogels en ze blijven ook 's winters zichtbaar.

Je moet er als Nederlander echt aan wennen de Bonte Kraai in broedparen verspreid te zien het hele jaar door in de warme mediterrane landen, zelfs zo zuidelijk als Egypte. In mijn jeugd kende ik de Bonte Kraaien alleen als wintergast en troepsgewijs optredend. Maar dat was in Haarlem en omstreken. Ik weet niet hoe ver Bonte Kraaien op herfsttrek uit de noordelijkste broedgebieden in Europa en uit West-Siberië doordringen tot in Midden- en Zuidoost Europa. Ze zullen daar een minder opvallende verschijning zijn wanneer ze blijven in het areaal van de Bonte Kraai, dus te midden van grijze soortgenoten, dan in ons land, het areaal van de Zwarte Kraai. Tijdens de wintermaanden en het voorjaar van 1949 was ik in Rome. Daar heb ik wel veel vogels gezien, onder andere troepen Appelvink als wintergast en baltsvlucht van Europese Kanarie in de lente, maar ik herinner me geen Bonte Kraaien.

Hoe was het in Haarlem?

Vooraf het dagritme van de winterfasten viel mij op: elke avond weer zag je troepen grijze kraaien over de stad trekken, richting ondergaande zon, op weg naar slaapplekken in de duinen.

Op school, het Haarlems gymnasium, werd geen Aristoteles gelezen. Natuurlijk niet, want Aristoteles behoorde niet tot de schrijvers die op het eindexamen aan de orde kwamen. Wel kregen we een degelijke opleiding in het begrijpen en vertalen van het oudste epos van de Grieken, de verzen van Homerus. Daarbij genoot ik altijd als jeugdig vogelaar van de prachtige beschrijvingen van het gedrag van vogels. Je ziet ze - letterlijk - echt vliegen en je hoort zelfs

de roep van Kraanvogels. Maar je kwam ook voor raadsels te staan. Want wat waren de 'zeekraaien' in de Odyssee?

Turner (1544) geeft een verkeerde oplossing van dit raadsel: hij denkt aan de Bonte Kraai, die in Engeland ook wel 'zeekraai' of 'winterkraai' genoemd werd. Maar hij twijfelt, want hij meent dat Aristoteles en Plinius deze vogel niet kennen althans niet noemen.

'There is also a certain Sea Crow, which some call the Winter Crow, with black head, tail, and wings and the remainder grey: but whether Aristotle or Pliny ever saw this bird I am uncertain, for they have not mentioned it in any place.'

Turner vergist zich. De Kuifaalscholver op de Egeïsche Zee komt eerder de eer toe als 'zeekraai' door Homerus te worden genoemd. En wat de kraaien betreft: Aristoteles kende geen andere kraai dan juist de Bonte Kraai. En pas bij Plinius staat het vroegste bericht over de Zwarte Kraai.

Herfsttrek van Bonte kraai.

Vogeltrek-onderzoekers hebben ten aanzien van kraaientrek al vroeg baanbrekend werk verricht in de eerste helft van onze eeuw, speciaal op het vogeltrekstation Rossitten in de periode tussen de eerste en de tweede wereldoorlog. Hier, op ongeveer 55° noorder breedte aan de kust van Litouwen, ligt het grote, wijde Koerische Haf. Een landtong van kaal duinzand, ongeveer 96 km lang, scheidt het Haf van de Oostzee. Hier waren de omstandigheden ideaal om vogels te vangen en te ringen. Kraaien trekken overdag, ze onderbreken de trek ter wille van nachtrust en om aangespoeld voedsel aan te pikken. Bonte Kraaien trekken weg uit noordoost Europa en west Siberië in de algemeen geldende trekrichting zuidwest. Die herfsttrek over land is nog nergens gestuwd en verloopt dus wel in zeer breed front. Maar de Oostzee vormt een barrière evenals het Koerische Haf. Hier zijn de trekkende kraaien uit het binnenland als het ware gestuwd in een trechter. De trek wordt hier dus een massaal en bijzonder opvallend schouwspel. Op de landtong (= Kurische Nehrung) werden al eeuwen lang Bonte Kraaien op herfsttrek gevangen in netten. Niet ter wille van de wetenschap maar uit menselijke nood: om de honger te stillen. Kraaienvangers plukten de vogels uit hun netten, maakten ze terstond dood door ze stevig in de kop te bijten en brachten ze op de markt.

In een boek van J.Thienemann, Vom Vogelzug in Rossitten (1931) staat een foto van deze operatie. Zo ging dat daar vroeger voordat het trekstation opgericht was. De bevolking heeft dus moeten leren dat het ook anders kon: kraaien wel vangen, een ring om een poot doen, daarna ze weer laten vliegen. In een publicatie uit 1932 kon al aangetoond worden uit de terugmedelingen van geringde kraaien dat passanten langs de Kurische Nehrung terecht waren gekomen in zuidoost Nederland, in midden België en zelfs in noord Frankrijk. Er was ook een vondst in Friesland. Ik vraag mij af hoe de resultaten van nieuwere gegevens er uit zullen zien. Hoeveel Bonte Kraaien komen - naar schatting - nu in ons land overwinteren? Een hoe groot percentage daarvan betreft vogels die vaste klant zijn van de trekroute langs de Kurische Nehrung? Hoe veel of hoe weinig Bonte Kraaien komen hier bij ons rechtstreeks uit Zweden of Finland via Denemarken? En een laatste vraag: worden langs het Koerisch Haf kraaien nog steeds (of weer als vroeger) massaal gevangen terwille van consumptie?